

AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA INVESTITSIYA LOYIHALARINING ZAMONAVIY ISTIQBOLLARI

Kurashev Sobir Saidmurod o'g'li

Annotatsiya. Ushbu tezisda aksiyadorlik jamiyatlarida investitsiya loyihalarining zamonaviy istiqbollari tahlil qilinadi. Kapital byudjetlashtirishning ilg'or usullari — sof joriy qiymat (NPV), ichki foydalilik normasi (IRR) va risklarni hisobga oluvchi baholash mexanizmlarining ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi, korporativ boshqaruv tamoyillarining investitsiya samaradorligiga ta'siri hamda zamonaviy texnologiyalarning investitsiya faoliyatidagi o'rni ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari aksiyadorlik jamiyatlarida investitsiya loyihalarini amalga oshirishda ochiqlik, shaffoflik va strategik rejalashtirishning muhimligini asoslab beradi.

Kalit so'zlar: aksiyadorlik jamiyati, investitsiya loyihasi, kapital byudjetlashtirish, sof joriy qiymat (NPV), ichki foydalilik normasi (IRR), korporativ boshqaruv, investitsiya istiqbollari.

Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsiya loyihalarini rivojlantirish va ularning zamonaviy istiqbollarini ta'minlash bevosita to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni keng jalb etish, korporativ boshqaruvning ilg'or uslublarini joriy etish hamda korxonalarining ochiqligi va jozibadorligini oshirish bilan chambarchas bog'liqdir. Bugungi kunda aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatining samaradorligini tubdan oshirish, strategik boshqaruvda aksiyadorlar rolini kuchaytirish hamda investorlarga qulay shart-sharoitlar yaratish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, zamonaviy investitsiya loyihalarining istiqbollari korxonalar moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, innovatsion rivojlanish yo'nalishlarini kengaytirish va xalqaro bozorlarda raqobatbardoshligini oshirish imkoniyatlarini belgilaydi.

Investitsiya loyihalarini baholash bo'yicha nazariy adabiyotlarda asosiy e'tibor kapital byudjetlashtirish tushunchasiga qaratiladi. Bu yondashuv kelgusidagi pul oqimlarini ularning joriy qiymatiga keltirish orqali loyiha samaradorligini aniqlashni nazarda tutadi. Klassik moliya nazariyasida sof joriy qiymat (NPV) usuli eng optimal baholash vositasi sifatida e'tirof etiladi, chunki u loyiha qiymati qanchaga oshishini aniq ko'rsatib beradi²³.

Shuningdek, ichki foydalilik normasi (IRR) va diskontlangan qoplanish muddati ham keng qo'llaniladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, rivojlangan bozorlar sharoitida kompaniyalar asosan sof joriy qiymat (NPV) va ichki foydalilik normasi (IRR) kabi diskontlash asosidagi usullarga tayanadi. Masalan, AQSh kompaniyalari o'rtasida o'tkazilgan so'rov natijalariga ko'ra, moliya menejerlarining 75 foizidan ortig'i

²³ What is capital budgeting? - prophix.com

investitsiya loyihalarini baholashda NPV usulidan foydalanadi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda esa ba'zan oddiy qoplanish muddati yoki buxgalteriya foydalilik normasi kabi soddaroq usullar qo'llaniladi²⁴.

So'nggi yillarda ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlarda kapital byudjetlashtirish amaliyotida sezilarli yaxshilanishlar kuzatilib, ular xalqaro standartlarga yaqinlashmoqda. Masalan, Bangladeshda o'tkazilgan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, aksiyadorlik jamiyatlari bosh moliya direktorlarining aksariyati loyiha baholashda NPV va IRR usullaridan foydalanadi hamda risklarni hisobga olish uchun diskont stavkasini moslashtiradi²⁵.

Markaziy va Sharqiy Yevropa mamlakatlarida o'tkazilgan keng ko'lamli so'rov natijalariga ko'ra, kapital byudjetlashtirish amaliyotiga korxonaning hajmi, uning xalqaro tajribasi va korporativ boshqaruv madaniyati sezilarli ta'sir ko'rsatadi²⁶.

Investor nuqtai nazaridan, aksiyadorlik jamiyati — bu bevosita operatsion boshqaruvda ishtirok etmasdan turib biznes o'sishida qatnashish imkonini beruvchi, boylik yaratish vositasidir. Bunday ajratilganlik investorlarga portfelni diversifikatsiya qilish, passiv daromad olish va uzoq muddatli kapital o'sishidan foyda ko'rish uchun kuchli imkoniyatlar yaratadi. Pocket Option kabi platformalar esa investorlarga global bozorlar va ilg'or tahlil vositalariga soddalashtirilgan kirish orqali ushbu afzalliklardan samarali foydalanish imkonini beradi²⁷.

1-jadval

Aksiyadorlik jamiyatining asosiy elementlari va ularning investorlar uchun afzalliklari²⁸

Asosiy element	Tavsif	Investor uchun foyda	Haqiqiy hayotdan misol
Aksiyadorlik kapitali	Umumiy ustav kapitali aksiyalarga bo'lingan	Pozitsiyani moslashuvchan belgilash va portfelni aniq taqsimlash imkonini beradi	Butun kompaniya ulushi o'rniga 100 dona aksiya sotib olish
Cheklangan javobgarlik	Aksiyador javobgarligi faqat kiritilgan	Shaxsiy aktivlarni biznes majburiyatlaridan	Kompaniya bankrot bo'lsa, aksiyadorlar aksiyalar qiymatidan

²⁴ Andor, Gyorgy & Mohanty, Sunil K. & Toth, Tamas, 2015. "Capital budgeting practices: A survey of Central and Eastern European firms," Emerging Markets Review, Elsevier, vol. 23(C), pages 148-172.

²⁵ Md. Anhar Sharif Mollah, Md. Abdur Rouf and SM Sohel Rana "A study on capital budgeting practices of some selected companies in Bangladesh" - Capital budgeting practices

²⁶ Andor, Gyorgy & Mohanty, Sunil K. & Toth, Tamas, 2015. "Capital budgeting practices: A survey of Central and Eastern European firms," Emerging Markets Review, Elsevier, vol. 23(C), pages 148-172.

²⁷ <https://pocketoption.com/blog/en/knowledge-base/learning/joint-stock-company/>

²⁸ <https://pocketoption.com/blog/en/knowledge-base/learning/joint-stock-company/>

	investitsiya miqdori bilan cheklanadi	himoya qiladi	ortiq zarar ko'rmaydi
Alohida yuridik shaxs maqomi	Kompaniya egalaridan mustaqil yuridik shaxs sifatida faoliyat yuritadi	Boshqaruvdagi o'zgarishlardan qat'i nazar, investitsiya barqarorligini ta'minlaydi	Bosh direktor almasha ham kompaniya faoliyatini uzluksiz davom ettiradi
Erkin sotiladigan aksiyalar	Egallik huquqi oson sotilishi va xarid qilinishi mumkin bo'lgan birliklarda ifodalanadi	Investitsiya likvidligi va chiqishdagi moslashuvchanlikni yaratadi	Bozor o'zgaruvchanligida aksiyalarni tezda sotish
Korporativ boshqaruv	Kuzatuv kengashi orqali tuzilmali boshqaruv	Investor kapitalining professional boshqarilishini ta'minlaydi	Kengash yuqori rahbarlarga ortiqcha kompensatsiya to'lanishining oldini oladi

Aksiyadorlik jamiyatlari nafaqat yuridik-huquqiy shakl sifatida, balki zamonaviy iqtisodiyotda boylik yaratishning muhim mexanizmi sifatida ham e'tirof etiladi. Ular sanoat tarmoqlari va hududlar bo'ylab kapitalni samarali taqsimlash imkonini berib, institutsional hamda xususiy investorlar uchun keng ko'lamli investitsiya imkoniyatlarini yuzaga keltiradi. Mazkur model korporativ boshqaruvning ilg'or tamoyillariga asoslangan holda investitsiya jarayonlarini samaradorligini oshirish, bozor infratuzilmasini rivojlantirish va iqtisodiy o'sishni jadallashtirishda muhim o'rin tutadi.

Aksiyadorlik jamiyati tushunchasi asrlar davomida sezilarli darajada rivojlanib, dastlabki savdogar kooperativlaridan bugungi murakkab korporativ tuzilmalargacha yetib kelgan. Ushbu evolyutsion yo'l zamonaviy investorlar uchun bozor dinamikasini tushunish va yangi paydo bo'layotgan imkoniyatlarni aniqlashda muhim bilim manbai bo'lib xizmat qiladi.

2-jadval

Aksiyadorlik jamiyatining tarixiy rivojlanishi va zamonaviy investitsiya²⁹

Vaqt davri	Asosiy voqea	Iqtisodiy ta'sir	Zamonaviy investitsiya saboqlari
1600-yillar	Sharqiy Hind kompaniyasi va shunga o'xshash savdo shirkatlarining tashkil topishi	Keng ko'lamli xalqaro savdo va mustamlakachilikni yo'lga qo'ydi	Yangi bozorlarni birinchi egallash ko'pincha uzoq muddatli raqobat ustunligini yaratadi
1800-yillar	Yirik iqtisodiyotlarda cheklangan javobgarlik qonunlari kodifikatsiya qilindi	Xavfni kamaytirish orqali sanoat inqilobini tezlashtirdi	Huquqiy tartibotlar investitsiya xavf profilini tubdan shakllantiradi
1900-yillar boshlarida	Qimmatli qog'ozlar bo'yicha tartibotlar va rasmiy birjalar tashkil etildi	Aksiyalar savdosi uchun standartlashtirilgan bozorlar yaratildi	Bozor shaffofligi investitsiya xavfsizligi bilan bevosita bog'liq
1900-yillar o'rtalarida	Korporativ subyektlarning transmilliy kengayishi	Biznes operatsiyalari va investitsiya imkoniyatlarining globallasuvi	Geografik diversifikatsiya ham imkoniyat, ham murakkablik olib keladi
1900-yillar oxiridan hozirgacha	Raqamli transformatsiya va manfaatdor tomonlar boshqaruvi modellarining rivojlanishi	Bozorga kirish imkoniyatlarini ommalashtirdi va korporativ mas'uliyatni kengaytirdi	Texnologiya doimiy ravishda korporativ qiymat yaratish modellarini qayta shakllantiradi

Pocket Option savdo platformasidan foydalanayotgan investorlar uchun bu tarixiy nuqtai nazar zamonaviy bozor dinamikasini baholashda qimmatli kontekst beradi. Qandayki aksiyadorlik jamiyati tuzilmasi XIX asrda industrializatsiyaga va XX asrda globallasuvga moslashgan bo'lsa, bugungi eng muvaffaqiyatli kompaniyalar ham raqamli transformatsiya, barqarorlik talablari va o'zgarayotgan iste'molchi kutganlariga moslashmoqda — bu esa xabardor investorlar uchun ham xavf, ham imkoniyatlarni yaratadi.

²⁹ <https://pocketoption.com/blog/en/knowledge-base/learning/joint-stock-company/>

Aksiyadorlik jamiyatlarida investitsiya loyihalarining zamonaviy istiqbollari bozor iqtisodiyoti sharoitida moliyaviy barqarorlikni ta'minlash, innovatsion rivojlanishni jadallashtirish va xalqaro raqobatbardoshlikni oshirishda muhim omil hisoblanadi. Kapital byudjetlashtirishning ilg'or usullaridan — sof joriy qiymat (NPV), ichki foydalilik normasi (IRR) va risklarni hisobga oluvchi boshqa tahliliy vositalardan foydalanish korxonalar faoliyatini samarali rejalashtirishga, investorlar uchun aniq va ishonchli prognozlar berishga imkon yaratadi.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, zamonaviy investitsiya loyihalarining muvaffaqiyati korporativ boshqaruvning ochiq va shaffof tizimini shakllantirish, aksiyadorlarning strategik qaror qabul qilishdagi ishtirokini kuchaytirish hamda global iqtisodiy o'zgarishlarga moslashuvchan yondashuvlarni joriy etish bilan chambarchas bog'liqdir.

Kelgusida aksiyadorlik jamiyatlari uchun investitsiya faoliyatida raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt va barqaror rivojlanish tamoyillarini uyg'unlashtirish ustuvor yo'nalish bo'lib qoladi. Bu esa nafaqat korporativ qiymatni oshirish, balki iqtisodiy o'sish va ijtimoiy farovonlikka ham sezilarli hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston — 2030" strategiyasi to'g'risidagi 11.09.2023 yildagi PF-158-sonli farmoni.
2. Andor, Gyorgy; Mohanty, Sunil K.; Toth, Tamas. Capital budgeting practices: A survey of Central and Eastern European firms. *Emerging Markets Review*, Elsevier, vol. 23(C), 2015, pp. 148–172.
3. Md. Anhar Sharif Mollah, Md. Abdur Rouf, SM Sohel Rana. A study on capital budgeting practices of some selected companies in Bangladesh.
4. Brealey, R. A., Myers, S. C., Allen, F. *Principles of Corporate Finance*. 13th Edition, McGraw-Hill Education, 2020.
5. Damodaran, A. *Investment Valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of Any Asset*. 3rd Edition, Wiley, 2012.
6. OECD. *Principles of Corporate Governance*. Paris: OECD Publishing, 2023.
7. Mishkin, F. S., Eakins, S. G. *Financial Markets and Institutions*. 9th Edition, Pearson, 2021.
8. UNCTAD. *World Investment Report 2024: Investing in Sustainable Energy for All*. Geneva: United Nations, 2024.